

مروری مجمل بر اخلاق کار

دکتر بهزاد مرتضایی

چکیده

قرآن کریم در بیش از هشتاد آیه، شرط سعادت و نیک‌بختی انسان و دست یافتن او به بهشت را ایمان و کار شایسته (عمل صالح) بر شمرده است. اسلام، با سستی و تنبلی و بیکاری، به شدت مبارزه کرده، بیکاری را عامل بدبختی و سیه‌روزی می‌داند. پیامبر اسلام (ص) می‌فرماید: «پاکیزه‌ترین غذایی که انسان می‌خورد غذایی است که با کار و کوشش خود به‌دست آورده باشد. هیچ‌کس غذایی بهتر از آنچه از عمل خویش خورد، نخواهد خورد. دواود پیغمبر (ع) نان از عمل خویش می‌خورد^۱». با اینکه اسلام عبادت و توجه به خداوند و عرض عبودیت در پیشگاه او را جزء وظایف قطعی و اجتناب‌ناپذیر هر فرد می‌داند لیکن با این روش که کسی تمام وقت خود را صرف عبادت کند و از کوشش‌های ضروری دیگر امتناع ورزد به سختی مخالف است. مسلمان، در هر شرایطی که باشد، اگر چه از نظر مادی، متمکن و بی‌نیاز باشد، حق ندارد از کار و کوشش دست کشد و وجودش در جامعه بی‌اثر شود.

واژگان کلیدی: کار، اخلاق کار، تعهد، مسئولیت، تخصص، وجدان کاری.

نقش کار در زندگی انسان

کلو، عامل اصلی شکوفایی استعدادها و ظرفیت‌های وجودی و مانع از رخوت، سستی و افسردگی انسان است. انسان پر انرژی و فعال است بنابراین باید پیوسته در حال کار باشد زیرا انرژی فراوانی در او وجود دارد که باید تخلیه شود و اگر با کار و عمل مثبت تخلیه نشود با کار و عمل منفی که همان خلاف و گناه است، تخلیه می‌شود. اگر افراد کار

^۱ نهج الفصاحه، حدیث شماره ۲۰۶۲.

مثبتی نداشته باشند نفس اماره و وسوسه های شیطانی برای پر کردن وقت بیکاری، آنان را به کار ناشایسته ، وادار می کند. یعنی سیستمی درون انسان وجود دارد که او را وادار به انجام دادن اعمال خلاف می کند . امروزه در بررسی هایی که در خصوص بزهکاری انجام شده، به این نتیجه رسیده اند که تعداد زیادی از افراد خلافکار جامعه به دلیل بیکاری به سوی خلاف رفته اند. واقعیت این است که انسان پیوسته باید در حال کارکردن و فعالیت باشد و اگر فعالیت هایش را برنامه ریزی و سازماندهی کند سرانجام به مقصود خود خواهد رسید. اما اگر بیکار باشد خواسته های نفسانی او را وادار به ارتکاب اعمال خلاف می کند. ناگفته پیداست که خواسته های نفسانی در هر رده سنی، (جوانی و میانسالی و کهنسالی) خلافی متناسب آن سن را طلب می کند. استاد شهید مرتضی مطهری در کتاب تعلیم و تربیت در اسلام، یکی از بهترین راه های تربیت افراد را کار می داند و حدیثی شریف از نبی اکرم(ص) نقل می کند که "النفس ان لم تشغله شغلک." یعنی اگر تو خودت را متوجه کاری نکنی، نفس تو را مشغول به خودش می کند .

بیکاری افراد، ضررهای جبران ناپذیر و مفسد بی شماری را برای اجتماع در پی دارد؛ به این معنا که فرد با انتخاب یکی از مشاغل مورد نیاز جامعه و اشتغال به آن، باری از دوش مردم و مسئولین برمی دارد و در مقابل، فرد بیکار نه تنها مشکلی را در جامعه بر طرف نمی کند بلکه خود، مشکل آفرین و سربار جامعه اسلامی نیز می شود.

عمر هر انسانی از شب و روزهایی تشکیل می شود که هر یک ۲۴ ساعت است و به سه ۸ ساعت کار، تفریح و زندگی تقسیم می شود. این ساعت ها بر روی هم تئیر و تئیر متقابل دارند. اگر یکی از آنها خراب شود ۱۶ ساعت بعدی نیز خراب می شود، به خصوص اگر انسان آداب و اخلاق کار را نداند بخشی مهم از روز او که مشغول کار است برایش آزاردهنده خواهد شد و این آزار موجب نارضایتی از خواب و زندگی می شود. در قرآن مجید، آیات زیادی در باره ارزش کار و تأکید بر عمل صالح وجود دارد. قرآن به شدت انسان را از حرف زدن های بی عمل منع و همواره

تُکید می‌کند که فضل خدا نصیب کسانی خواهد شد که اهل جهد و کوشش و تلاش باشند. در آیات قرآن آمده است: «و اینکه برای انسان بهره‌ای جز سعی و کوشش او نیست و سعی او به زودی دیده می‌شود و سپس به او جزای کافی داده خواهد شد» (نجم/۴۱-۳۹). در یکی دیگر از آیات آمده است: «آن کسی که سرای آخرت را بطلبد و سعی و کوشش خود را برای آن انجام دهد، در حالی که ایمان داشته باشد، سعی و تلاش او پاداش داده خواهد شد» (اسراء/۱۹). در روایات است وقتی پیغمبر اکرم(ص) از جنگ تبوک برمی‌گشتند، یکی از انصار به نام سعد به استقبال ایشان آمد و با وی مصافحه کرد. حضرت دیدند که دست‌های او زبر و خشن شده و پینه بسته است، از وی پرسیدند چه کار کردی که دست‌هایت این قدر خشن شده است؟ سعد گفت یا رسول‌ا... زیاد بیل زده‌ام، چون مجبور بودم برای نان زن و بچه‌ام کار کنم. حضرت دست‌های سعد را گرفتند و بوسیدند و فرمودند: این دستی است که در آتش نخواهد سوخت (ابن اثیر، ج ۲، ص ۱۶). نظیر این مطالب در زندگی پیامبر(ص) و ائمه اطهار(ع) زیاد است. این مسئله نشان می‌دهد که کار و کارگری در نزد اولیاء خدا چقدر ارزش و عظمت دارد. حضرت علی (ع) می‌فرمایند: «برترین کار آن است که رضای خدا در آن خواسته شود. انسان مؤمن همیشه مشغول کار است. کسی که کار کند، نیرویش افزون شود. روزی‌ها دارای وسیله و سببی هستند، بنابراین در به دست آوردن روزی، به روش خوب و پسندیده عمل کنید و نیکویی را به کار بری. خداوند انسان دارای شغل و حرفه را که امانتدار باشد، دوست می‌دارد. بر شما باد که دست از کار و تلاش برندارید چه در حال نشاط و چه در حال کسالت. به وسیله کار و کوشش، ثواب و پاداش به دست می‌آید نه با کسالت و تنبلی. به وسیله کارهای شایسته و نیک، درجات و ارزش‌های انسان‌ها بالا می‌رود. عمل و کار معرف انسان مؤمن است. هر کسی به استقبال کارها رود، دارای بصیرت می‌شود. از تأخیر در کارها همچنین از دست دادن فرصت انجام کارهای خوب بپرهیزید، زیرا آن موجب پشیمانی خواهد بود. کسالت و

تنبلی آخرت را نابود می کند» (غررالحکم، جلد یک، ص ۲۶۲). امام جعفر صادق (ع) فرمودند: «ملعون است کسی که بار زندگی خود را بر دوش دیگران افکنده باشد. در طلب روزی خود سستی نورزید، زیرا پدران شما زحمت کشیدند و تلاش کردند تا آن را به دست آورند. با اعمال خود دعوت کننده مردم باشید و نه با زبانتان».

راه کارهای ایجاد انگیزه در کار

۱- توجه به اهمیت کار

یکی از مهم ترین مسائلی که سبب ایجاد انگیزه در کار می شود توجه به اهمیت کار است. کار جوهر زندگی است. همان طور که گفته شد اگر انسان بیکار باشد ذهنش به سوی گناه می رود، بزهکاری از بیکاری شروع می شود. پس باید انسان کار کند هر چند که بی نیاز باشد. همه پیامبران کار می کردند. برای مثال پیامبر اکرم (ص) پیش از بعثت چوپانی می کرد و با مال و سرمایه حضرت خدیجه علیها السلام تجارت می نمود. حضرت موسی (ع) نیز گوسفندچرانی می کرد. حضرت ابراهیم (ع) به کارهای چوپانی و بنایی اشتغال داشت و حضرت ادريس (ع) خیاط و حضرت نوح (ع) نجار بوده است. حضرت داوود (ع) زره می بافت.

۲- توجه به ارزشمندی کار

از دیگر عواملی که باعث ایجاد انگیزه در کار می شود توجه به ارزشمندی اصل کار است. از پیامبر اعظم (ص) سؤال شد: محبوب ترین مردم پیش خدا چه کسی است؟ پیامبر (ص) فرمود: «کسی که بیشترین سود و خدمت را به مردم ارائه دهد.» و باز آن حضرت فرمود: «والله لقضاء حاجة المؤمن خیر من صیام شهر و اعتکافه؛ به خدا قسم، برآوردن حاجت مؤمن از روزه و اعتکاف یک ماه بهتر است.» بنابراین احساس ارزشمندی از کار باعث ایجاد انگیزه در اصل کار می شود.

۳- از وضعیت فعلی خود راضی بودن

ایجاد رضایت از وضعیت فعلی کار به تدریج باعث موفقیت در کار و سرانجام منجر به افزایش انگیزه کاری می‌شود.

انسان باید از وضعیت فعلی خود راضی باشد، یکی از بزرگان می‌گوید از زندگی خودم خسته شده بودم بارها تصمیم

گرفته بودم خودکشی کنم، یک روز ناگهان به رفتار همسرم دقت کردم دیدم در آشپزخانه با خوشحالی برای

خودش شعر می‌خواند با خودم گفتم این زن سی سال است که در آشپزخانه کار می‌کند ولی اظهار نارضایتی و

شکوه نمی‌کند. ولی من این‌گونه از زندگی خود ناراضی هستم از آن لحظه این تغییر در من ایجاد شد که دیگر هیچ

گاه افکار منفی را به خودم راه ندادم.

۴- توجه به جنبه‌های مثبت هر شغل

گرایش غالب در افراد، منفی‌گرایی است و همواره منفی فکر می‌کنند. بنابراین باید کاری کرد که افراد بر این جنبه

منفی فائق آید. انسان‌های موفق همواره مثبت اندیشند و به افکار منفی اجازه نمی‌دهند که در آنها نفوذ کنند. باید

به جنبه‌های مثبت هر شغلی فکر کنید تا بتوانید از آن راضی باشید و افسرده نشوید. این جنبه مثبت می‌تواند

حقوق، وجه اجتماعی و غیره باشد (میزان الحکمه، ج ۵).

۵- خلوص نیت در کار

تمام فعالیت‌های یک مسلمان می‌تواند نوعی ارتباط با آفریدگار جهان به شمار آید و علاوه بر ارزش اقتصادی و

دنیوی، از پاداش‌های معنوی نیز در جهان آخرت برخوردار باشد. کار برای خدا، نقشی مهم در شکل دادن به رفتار

اقتصادی انسان دارد. به علاوه این انگیزه می‌تواند قوای جسمی و روحی وی را در فعالیت‌های اقتصادی چند برابر

کند؛ از این رو، به خاطر هدف والای وی، کار او نیز مقدس خواهد شد. رسول اکرم (ص) بر این باور بود که: «عبادت

خداوند هفتاد جزء است و بهترین آنها طلب روزی حلال است «(بحار الانوار، ج ۱۰۰، ص ۲۰۹). آن حضرت اشتغال به کارهای حلال را مانند سایر عبادات، بر زن و مرد مسلمان ضروری دانسته، می‌فرماید: «به سراغ درآمد حلال رفتن، بر هر مرد و زن مسلمان لازم است» (بحار الانوار، ج ۱۰۰، ص ۲۰۹). بنابراین، انگیزه‌های مقدّس می‌تواند همه کارها و فعالیت‌های اقتصادی یک مسلمان را - اعم از کارهای تجاری، کشاورزی، صنعتی و خدماتی - فرا گرفته و آنها را در شمار عبادات قرار دهد. در روایتی آمده است که: «روزی رسول خدا (ص) با جمعی از اصحاب در محلی حضور داشتند. در آن میان، چشمان آنان به جوانی نیرومند و زیبا اندام افتاد که در اول صبح به کار اشتغال داشت. یاران پیامبر (ص) گفتند: یا رسول الله! اگر این جوان نیرومند، نیرو و انرژی خود را در راه خدا مصرف می‌کرد، چقدر شایسته مدح و تمجید بود! حضرت فرمود: این سخن را نگوئید! اگر این جوان برای تأمین معاش می‌کوشد و انگیزه او بی‌نیازی از دیگران است، او در راه خدا قدم برداشته، و اگر هدف او پذیرایی از پدر و مادر ناتوان خود باشد، باز هم در راه خدا کار می‌کند و اگر مقصود او سر و سامان دادن به خانواده و فرزندانش باشد، او به راه خدا رفته و انگیزه مقدّسی دارد» (المحجّه البیضاء، ج ۳، ص ۱۴). در سیره پیامبر اکرم (ص)، هدف از رفتارهای اقتصادی جلب رضایت خداوند است و رضایت پروردگار، انگیزه مقدّس و هدف والایی است که یک انسان مسلمان را در سخت‌ترین شرایط به فعالیت‌های اقتصادی وادار می‌کند و او حاصل زحمات خود را در راه رضای الهی خرج می‌کند.

۶- داشتن روح توکل

وجود روح توکل بر خدا در افراد، وسیله‌ای برای جلب روزی معرفی شده است. آن حضرت در این باره فرموده: «اگر آن‌گونه که باید، بر خدا توکل کنید، خداوند همان‌گونه که پرندگان را روزی می‌دهد شما را روزی خواهد داد. چنان‌که پرندگان با شکم‌های خالی صبح کرده و با شکم پر روز را به شب می‌برند».

۷- برنامه‌ریزی برای یافتن کار مورد علاقه

تجربه نشان داده است، کسانی میتوانند انگیزه قوی کاری داشته باشند که به کار مورد علاقه خود دست یافته باشند و از کار خود لذت ببرند. پس باید از ابتدای دوران جوانی برنامه‌ریزی کرد تا کار مورد علاقه به دست آید. اگر انسان از ابتدا کار مورد علاقه خود را انتخاب کند، به یقین در آینده انگیزه قوی برای مضاعف کردن داشته، و از انجام آن لذت خواهد برد. این ایده‌آل و منتهای مطلوب است، ولی انسان همیشه کار مورد علاقه‌اش را پیدا نمیکند. بسیار اتفاق افتاده است که انسانهایی در زمینهای تخصص گرفته‌اند ولی چون جامعه برای آن تخصص آمادگی ندارد یا زمینه به هر دلیلی آماده نبوده، در کار دیگری مشغول شده‌اند. از اینجا به راه حل دوم باید رسید یعنی:

۸- سعی در دوست داشتن و علاقه به کار موجود

اگر کاری که پیدا کردیم به هر دلیل مورد علاقه ما نیست یعنی نتوانستیم کاری را که دوست داریم پیدا کنیم، باید تلاش کنیم کاری را که پیدا کرده‌ایم دوست داشته باشیم. دنیایی که ما در آن زندگی می‌کنیم همیشه بر وفق مراد نیست و اگر دنیا بر وفق مراد شما نیست، شما باید سیستم را طوری تغییر دهید که بر وفق مراد شما بگردد. اگر تمام تلاش خود را برای پیدا کردن شغل مورد علاقه انجام دادید ولی موفق به یافتن آن نشدید، با خود فکر کنید که هزاران نفر بوده‌اند که کاری را در زندگی خود دوست داشتند و به آن رسیدند ولی این کار باعث دردسر و گرفتاری آنها شد. ولی افرادی هم بوده‌اند که در ابتدا از کاری که به آن رسیده‌اند، ناراضی بودند ولی بعدها این کار باعث خیر و برکت برای آنها شده است. باید تلاش کنید کاری را که پیدا کردید دوست داشته باشید. خوشبختانه انسان موجودی است که قدرت سازگاری بالایی با تغییرات دارد. می‌تواند کاری کند که از آن چیزی که برایش آزاردهنده است، آزارش را کم و لذتش را افزایش دهد. برای این گام چند چیز لازم است. این را قبول کنید که

خیلی اوقات شما چیزی را دوست دارید که به ضرر شماست و از چیزی بدتان می آید که به سود شماست. انسان بدش می آید که سختی بکشد، اما بسیاری کسانی که سختی کشیدند و به جایی رسیدند. آیه قرآن مبین این نکته است: «ای بسا شما از چیزی بدتان بیاید در حالی که به سودتان است و ای بسا از چیزی خوشتان بیاید در حالی که به ضررتان است.» اگر شما کاری را که دوست داشتید پیدا نکردید، بگویید شاید این کاری که من از آن بدم می آید به سودم باشد. به گذشته نگاه کنید شاید اگر کاری را که دوست داشتید به آن می رسیدید به ضررتان تمام می شد. این مسئله کمک می کند که شما از کارتان لذت ببرید. طرز فکرتان را نسبت به کاری که پیدا کردید تغییر دهید. تلاش کنید کاری را که پیدا کردید دوست داشته باشید.

مثال ازدواج: تجربه نشان داده و قرآن هم می فرماید که اگر زن و مردی با هم ازدواج کنند و در ابتدا احساسی نسبت به هم نداشته باشند، خداوند احساس را در وجودشان ایجاد می کند. درباره کار هم همین طور است. اگر کاری پیدا کردید که از آن خوشتان نمی آید، تلقین کنید که از کار خوشتان بیاید شاید این به سودتان باشد.

۹- در هر حالی، کار را از خود دانستن

ما از نظر روانی اگر احساس کنیم بار دیگری را به دوش میکشیم خسته و آزرده خواهیم شد اما اگر احساس کنیم برای خودمان کار را انجام می دهیم، احساس خستگی نمیکنیم. هر گاه کاری را به شما سپردند، به خود بگویید این کار از آن خود من است به این ترتیب احساس انگیزه برای انجام آن در شما تشدید می شود و از آن کار لذت می برید. ما زمانی عذاب می کشیم که فکر کنیم برای دیگران بیگاری می کنیم. تا زمانی که انسان فکر کند برای دیگران کار می کند انگیزه انجام آن ضعیف و از آن کار لذت نمی برد. اما اگر این گونه فکر کند که این کار از آن خودم است، آن را درست انجام دهیم، کم کم این نوع طرز فکر باعث می شود که کار را درست انجام دهد، احساس

رضایت درونی کند و رضایت کسانی که این کار را برایشان انجام می‌دهد به او منتقل شود.

۱۰- دیدن جنبه‌های مثبت کار

دیدن جنبه‌های مثبت کار باعث رضایت و ایجاد انگیزه در کار میشود. به طور معمول انسان عادت دارد وقتی چیزی را میبیند، ابتدا به جنبه‌های منفی آن فکر کند. برای مثال وقتی برای اولین بار فردی را می‌بیند، خصلتهای نازیبای وی بیشتر به چشم می‌آید. به طور طبیعی وقتی کاری را که علاقه نداریم پیدا کردیم، به طور معمول ابتدا جنبه‌های منفی آن را می‌بینیم و پیوسته به خودمان مشکلات آن را یادآوری میکنیم. یکی از عواملی که به ما کمک میکند کاری که پیدا کرده‌ایم را دوست داشته باشیم این است که تلاش کنیم جنبه‌های مثبت آن را ببینیم. در هر کاری هم جنبه‌های مثبت و هم جنبه‌های منفی وجود دارد. این ما هستیم که به جنبه منفی یا جنبه مثبت دامن میزنیم. اگر تمرین و تلاش کنیم در کاری که به ظاهر سخت و آزاردهنده است، جنبه‌های مثبت را پیدا کنیم، کم‌کم احساس رضایت و لذت بردن از کار، در ما ایجاد میشود.

بنابراین اگر میخواهید از کار خود لذت ببرید به جنبه‌های مثبت کار فکر کنید چون جنبه‌های مثبت پنهان و جنبه‌های منفی آشکار هستند. پس باید به دنبال جنبه‌های مثبت بگردیم و روی آنها تأمل کنیم و از کار خود لذت ببریم.

۱۲- انتظار خود را از کسانی که برای آنها کاری می‌کنیم به حداقل برسانیم.

از جمله عواملی که در سرکله کار افراد را عذاب میدهد این است که حس می‌کنند کارفرما قدرشان و شاکر نیست. گاه ما کاری را برای کسی انجام میدهیم ولی وی به جای تشکر، طلبکار هم می‌شود. اگر انسان بخواهد از کاری که انجام می‌دهد لذت ببرد باید عوامل آزاردهنده را نادیده بگیرد. از جمله عوامل آزاردهنده این است که وقتی برای

کسی کاری انجام دهیم، انتظار تقدیر و تشکر داشته باشیم. اگر این مسئله را درست کنیم، سایر عوامل هم درست خواهند شد. ما باید انتظار خود را از کسانی که برای آنها کاری انجام می‌دهیم به حداقل برسانیم. وقتی این انتظارات به حداقل برسد و توقع قدردانی کم شود، انسان کمتر آزار می‌بیند. اما اگر منتظر تشکر باشیم، حالت آزاردهنده‌های را احساس خواهیم کرد، به خصوص وقتی این انتظار برآورده نشود. پس اگر ما در روابط کاری از کسی انتظار تقدیر و تشکر نداشته باشیم، اگر کسی هم پیدا شد که تقدیر و تشکر کرد برای ما بسیار با اهمیت و لذت‌بخش خواهد بود.

۱۳- انجام کار به بهترین نحو

انجام کار به بهترین نحو موجب موفقیت در کار و به دنبال آن ایجاد انگیزه مضاعف می‌شود. اگر می‌خواهیم در کار انگیزه داشته و از آن لذت ببریم باید آن را به بهترین نحو انجام دهیم، تا احساس رضایت درونی کنیم. نتیجه آن نیز در جامعه خود را نشان می‌دهد و رضایت دیگران را هم در پی خواهد داشت و لذت را به ما نیز خواهد بخشید. ولی اگر کار را درست انجام ندهیم علاوه بر عذاب وجدان خود، جامعه از ما ناراضی خواهد بود. برای لذت بردن از زندگی توجه داشته باشیم که بخشی از احساس ما مربوط به ذهنیتهایی است که دیگران به ما می‌دهند و این در قبال کاری است که ما انجام داده‌ایم، در هر کاری که بر ما واگذار شده، اگر کمی بیشتر توجه و دقت کنیم، این کار اضافی احساس رضایت زیادی را در کارفرما ایجاد می‌کند که آن احساس به ما نیز منتقل خواهد شد. در روابط انسانی، از جمله مسائلی که آزاردهنده است، بی‌توجهی کسانی است که برای آنها کار می‌کنیم و دوست داریم که قدر کار و زحمت ما را بدانند.

۱۴- پاداش کار را از خدا خواستن (کار را برای خدا انجام دهید نه برای بندگان خدا).

این طرز تفکر باعث می‌شود که انسان آرامش پیدا کند و حس خوبی به او دست دهد. با این طرز تفکر افراد کار خود را به خوبی انجام می‌دهند. اگر قرار باشد ما از کارمان لذت ببریم، در قراردادی که می‌بندیم، طرف قرارداد باید خداوند باشد نه بندگان خدا. بندگان خدا مشکلات زیادی دارند دو مشکل اساسی آنها عبارتست از: ۱- بیشتر انسان‌ها فراموش می‌کنند که باید تقدیر و تشکرشان را ابراز کنند ، ۲- بسیاری از افراد پس از اینکه کار را برایشان خوب انجام دهیم، احساس رضایت و تشکرشان را ابراز نمی‌کنند زیرا درون خود حس می‌کنند که شاید تشکر آنها باعث غرور و تکبر شخص مقابل شود. اگر کاری را برای بنده خدا انجام دادیم ولی جواب نگرفتیم مشکل از بندگان خداست. پس قاعده کلی این است که از ابتدا بگوییم خدایا من این کار را انجام می‌دهم م برای اینکه بتوانم با تو ارتباطی خوب داشته باشم. اگر قرارداد خود را با خدا ببندیم، نه تنها مشکلات قبلی را ندارد بلکه خُسَنهای دیگری هم دارد. برای مثال اگر ما یک قدم به سوی خدا حرکت کنیم، خداوند ده قدم به سوی ما حرکت میکند و اگر یک کار مثبت انجام دهیم، خداوند ده کار مثبت برای ما انجام می‌دهد. بنابراین برای اینکه بخواهیم از زندگی خود لذت ببریم کار را برای خدا انجام دهیم نه برای بندگان خدا. بندگان خدا یا متوجه نمی‌شوند یا اگر بفهمند ابراز نمی‌کنند یا اگر هم قصد ابراز داشته باشند ممکن است فراموش کنند. زمانی که انسان از نظر اعتقادی به این نتیجه برسد که داشتن اخلاقیات مثبت کاری، مهم است، آنگاه می‌تواند این اعتقادات درونی را به رفتارهای بیرونی تبدیل و آنها را به مرحله اجرا درآورد. به تعهدات خود احترام بگذارد و سعی کند آنها را تا آخرین مرحله انجام دهد حتی اگر انجام آنها برای او دشوار باشد. زمانی که با مقاومت و مخالفت مواجه می‌شود، سخت‌کوش باشد تا بتواند موانع را از سر راه بردارد. با انضباط شخصی که برای خود قائل هست، باید خود را به کاری که انجام می‌دهد مجاب کند و تنها بر روی

آن توجه داشته و تمرکز کند. باید نشان دهد نسبت به تمام وقایعی که اطراف او رخ می دهد، هوشیار است و به آنها اهمیت می دهد. تصمیم گیری های زندگی را بر اساس ارزش های اخلاقی که در ذهن دارد انجام دهد و اگر نتیجه مطابق میل او نبود، آن را با سربلندی بپذیرد.

۱۵- توانایی خوب کار کردن با دیگران

از جمله عوامل مهم ایجاد انگیزه در افراد و رضایت کامل در محل کار، توانایی آنها در استحکام بخشیدن به روابطی ثمربخش با دیگران است. محل کار جایی است که افراد ساعات کاری زیادی را در آن می گذرانند و بسیاری از مهم ترین روابط مهم در آنجا شکل می گیرد. هر شغلی مستلزم تعامل با افراد است. همه ما دست کم یک رئیس داریم که با او در تعامل هستیم. بیشتر ما همکارانی داریم که با آنها از منابع مشترک استفاده و با هم همکاری می کنیم تا مسائل برآمده از کار را با یکدیگر مدیریت کنیم. توانمندی هر شخص در انجام کار یکی از عوامل مهم در موفقیت در کار اوست. واقعیت ساده این است که اگر افراد نتوانند با دیگران خوب کار کنند، خوب کار کردن خوب نخواهد بود. قابلیت های فنی شاید بتواند کسی را به مدیریت ارتقاء دهد، اما این خصلت های اخلاقی و شخصیتی است که باعث بقای هر کس در مدیریت می شود. ترفیعات تنها دلیل خوب کار کردن با دیگران نیست بلکه رضایت شغلی نیز مطرح است. کیفیت کاری بر زندگی افراد تأثیر می گذارد. روابط خوب در کار می تواند بدترین شغل را برای انسان تحمل پذیر کند. حال تصور کنید چه تأثیری برای یک شغل خوب خواهد داشت!

• فضایل اخلاقی در کار

1- امانتداری

اگر انسان کار و مسئولیت را امانت بداند، بی گمان حرمت آن را پاس می دارد و تلاش می کند تا به خوبی آن را پیش

برده، بالنده سازد. امام علی(ع) از کارگزاران و کارکنان نظام اداری خود می‌خواست که کار و مسئولیت را امانت بدانند و در مناسبات و روابط خود امانتداری کنند، چنانکه خطاب به اشعث بن قیس، استاندار آذربایجان، نوشت: «همانا کاری که بپ عهده توست، طعمه‌ای برایت نیست، بلکه امانتی است بر گردنت.» بر این مبنا هر کس در هر مرتبه اداری امانتدار مردم است و باید از اموال و امکانات و حقوق و حدود و حیثیت و شرافت آنان پاسداری کند. در دیدگاه امیرمؤمنان علی(ع) بزرگ‌ترین خیانت، خیانت به امت و تعدی به امانت است.

۲- تعهد و تخصص

این مفهوم در نهان خود دو عنصر را به یک نسبت دربرمی‌گیرد. یکی امانت کاری که به معنای تعهد رعایت حدود شرعی و قانونی کار است و دومی تخصص که توان و مهارت کاری را شامل می‌شود؛ ضروریست شخص برای انجام درست کار، هم درست کار و امین باشد و هم توانمند و با مهارت. به طور طبیعی هر مقدار که فرد مهارت بیشتری داشته باشد خدمت بیشتری می‌تواند به جامعه ارائه دهد و هر مقدار خدمت بیشتر و حساس‌تری با حفظ امانت و درستکاری به جامعه ارائه دهد، فضیلت و تقوای بیشتری را کسب می‌کند.

۳- حس مسئولیت‌پذیری

مسئولیت‌پذیری در اخلاق کاری، زیربنای اصلی است به گونه‌ای که هر نوع بی‌مسئولیتی به مفهوم بیرون شدن از مسیر درست و گام نهادن در کجی‌ها و ناراستی‌هاست. به بیان امیرمؤمنان علی(ع): دشمن‌ترین مردم در نزد خدا، بنده‌ای است که خدا او را به خود واگذارد، و او پای از راه درست بیرون نهد و بی‌راهنما گام بردارد، اگر به کار دنیایی‌اش خوانند، به کار پردازد، و اگر به کار آخرتی‌اش خوانند، سستی و کاهلی نماید، گویی آنچه برای آن کار کند بر او بایسته است، و آنچه در آن سستی و کاهلی ورزد، از او ناخواسته. کمال آدمی، به کمال مسئولیت‌پذیری

اوست. هر کسی به میزانی که در مسئولیت‌پذیری سستی ورزد، تباهی در کارش بیشتر خواهد بود، و هر کس مسئولیت‌پذیری بیشتری داشته باشد، به کمال بیشتری دست می‌یابد. اصل مسئولیت‌پذیری می‌آموزد که هر کس در هر مرتبه‌ای که باشد، نسبت به تمام امور و کارهای خود مسئول و پاسخگوست. هیچ کارگزاری نمی‌تواند هرگونه که خواست با مردم رفتار کند و خود را نیز پاسخگو نداند. بر این مبنا کسی حق کمترین اهانت و بی‌احترامی به مردم را ندارد، که افراد حتی نسبت به نوع نگاه و بیان و رفتار خود مسئولند. امام علی(ع) یادآور شده است: چیزی را که نمی‌دانی نگو، حتی بسیاری از چیزهایی را که می‌دانی، بر زبان نیاور، زیرا خدا بر اعضای تو احکامی واجب کرده است که در روز رستاخیز بدان اعضا بر تو حجت خواهد آورد. سعی و تلاش و سخت‌کوشی مطلبی است که بیانگر اخلاقیات در کار می‌باشد برای رسیدن به موفقیت باید به سختی کار کرد و اگر در هر زمینه‌ای به شدت تلاش و کوشش نشود، رسیدن به موفقیت امکان‌پذیر نخواهد بود.

۴- کار را به نحو احسن انجام دادن

پیامبر گرامی اسلام، حضرت محمد(ص) درباره انجام کار به نحو شایسته و نیکو فرموده است: «هرگاه یکی از شما کاری انجام می‌دهد، آن را محکم و استوار انجام دهد». در جای دیگری نیز فرموده‌اند: «بهترین مردمان کسی است که [هنگام انجام کاری] همه کوشش خود را به کار گیرد.»

۵- میانه‌روی در کار

میانه‌روی و اعتدال در هر کاری هم زیبا و هم تأثیرگذار است. امام صادق(ع) می‌فرماید: «طلب تو در کسب معیشت بالاتر از کسی باشد که کسب معیشت را فرو گذاشته و پایین‌تر از طلب شخص حریصی که خشنودی و دلبستگی او به دنیاست، بلکه میانه‌رو و عقیف باش و از سستی و تنبلی دوری کن و برای کسب آنچه (از روزی) مؤمن را گریزی

از آن نیست تلاش کن.»

۶- انضباط کاری

انضباط کاری یعنی آراستگی، نظم و ترتیب و پرهیز از هرگونه سستی و بی سامانی در کار. این امور از عمده ترین آداب اخلاق کاری است و هیچ سازمان و نظامی بدون رعایت این امور راه به جایی نخواهد برد. بهترین سازمان ها و نظام ها با زیرپا گذاشته شدن اصل انضباط کاری، به تباهی کشیده می شوند و وجوه مثبت آنها نیز بی ارزش می شود. تواناترین مدیران و کارگزاران و کارکنان در یک مجموعه اداری که اصل انضباط کاری بر آن حاکم نیست توفیقی به دست نخواهند آورد و جز اتلاف نیرو بهره ای نخواهند برد. امام علی (ع) فرموده است: «کار هر روز را در همان روز انجام ده، زیرا هر روز کاری مخصوص به خود دارد.»

۷- داشتن وجدان کاری

وجدان کاری عبارت است از نوعی احساس پایبندی درونی به منظور رعایت الزام های کمی و کیفی کار که از سوی فرد (یا گروه) انجام آن پذیرفته شده است. وجدان کاری پیش از هر چیز تحت تأثیر نظام اعتقادی حاکم بر فرد است. به عبارت دیگر وجدان کاری عبارت است از: «حالت ثابت درونی که شخص را به انجام دقیق کار با میل و رغبت و اشتیاق ترغیب می کند.» یعنی بدون ترس از سرپرستان و از روی میل و رغبت به انجام کار پرداخته و از کم کاری و طفره رفتن از وظیفه خود متنفر است. در حقیقت، هر فردی بدون چشم داشت به پاداش و توجه دیگران، وظیفه خویش را به درستی انجام می دهد و این کار را موجب کمال خود دانسته و از انجام مطلوب کار احساس آرامش می کند. با حاکمیت وجدان کاری، شخص درصدد نیست که با کم کاری و بی مبالاتی و نیرنگ، دستمزدی مساوی با سایرین بگیرد بلکه ملاک او برای انجام کار، وجدان است. یعنی او با درست انجام دادن کار ضمن اینکه به

منافع مادی خود دست می‌یابد، وجدان خود را خرسند می‌سازد.

۸- مهرورزی

انجام دادن کارها و خدمتگزاری از سر مهرورزی والاترین هنر در اخلاق است. چنانچه اگر انجام دادن امور با مهرورزی توأم شود، صورتی زیبا و کاملاً انسانی می‌یابد و موجب پیوند جان‌ها و الفت قلب‌ها می‌شود و در رفتار و مناسبات اداری، انقلابی معنوی به وجود می‌آورد. نیروی محبت از نظر اجتماعی، نیروی عظیم و مؤثر است و بهترین اجتماع، اجتماعی است که با نیروی محبت اداره شود. محبت زعییم و زمامدار به مردم و محبت و ارادتِ مردم به زعییم و زمامدار، عاملی بزرگ برای ثبات و ادامه حیات حکومت است. مردم آنگاه قانونی خواهند بود که از زمامدارشان علاقه ببینند، و آن علاقه‌هاست که مردم را به پیروی و اطاعت می‌کشاند. قرآن به حضرت پیامبر(ص) خطاب می‌کند: «به موجب لطف و رحمت الهی، برایشان نرم‌دل شدی که اگر تندخوی سخت‌دل بودی از پیرامونت پراکنده می‌گشتند. پس، از آنان درگذر و برایشان آمرزش بخواه و در کار با آنان مشورت کن» (آل عمران/۱۵۹).

در اینجا علت گرایش مردم به پیامبر اکرم(ص) را علاقه و مهری دانسته که نسبت به آنان مبذول می‌داشت. باز دستور می‌دهد که ببخششان و برایشان استغفار کن و با آنان مشورت کن. اینها همه از آثار محبت و دوستی است.

۹- حفظ حقوق دیگران

حفظ حقوق دیگران همانند حقوق خود، و در مقام داوری حقوق طرفین را یکسان و برابر رعایت کردن، و برای دیگران حقوقی برابر خود قائل شدن مهم‌ترین قاعده‌ای است که حافظ سلامت و قوت نظام کاری و مایه پیوند دل‌هاست. اگر همین قاعده در نظام کاری رعایت شود، رابطه کارگزاران و کارکنان با مردم درست سامان می‌یابد و عدل و احسان جلوه پیدا می‌کند.

۱۰- به دنبال کار حلال بودن

کسب حلال عبادت و بلکه برترین عبادات است، چرا که در یک روایت به نقل از خداوند چنین فرموده شده است :
«عبادت را ده جزء است که نه جزء آن طلب حلال می باشد.» پیامبر خدا(ص) فرمودند: «هر که برای کسب درآمد حلال، خود را به رنج افکند، آمرزیده است.» نیز آن حضرت، کسی که شب را در جست و جوی حلال به صبح آورد مشمول غفران می دانست و می فرمود: «خداوند دوست دارد بنده اش را در زحمت طلب حلال مشاهده کند.» نیز
«طلب حلال را بر هر زن و مرد مسلمان واجب می دانست.»

خداوند دوست دارد که بنده خود را در راه به دست آوردن روزی حلال خسته ببیند. امام صادق(ع) می فرمایند :
«بنده آن زمان نزد خداوند گرامی تر است که در صد کسب درآمدی(حلال) برآید و نتواند به آن دست یابد.»

• رذایل اخلاقی در کار(نبایدها در کار)

۱. به دنبال کارهای حرام بودن

بعضی از کارها در اسلام کار واقعی محسوب نمی شوند و حرام هستند. مال حرام زندگی انسان را تباه می کند. خاک در کام خود پاشیدن بهتر است از اینکه حرام در دهان بگذارید. مال حرام از راه های مختلفی وارد زندگی انسان می شود: کم کاری و دزدیدن از کار و رشوه گرفتن در کار قضاوت در رأس مال حرام قرار دارد. درآمد از راه فحشا و پول فروش مردار و شراب و سگ و درآمدی که از راه کار کردن برای والیان ستمگر به دست می آید از جمله کارهای حرام هستند. در زندگی کسی که دوست ندارد مال حلال به دست آورد تا با آن آبروی خود را حفظ کند و قرضش را بپردازد خیر و برکت نخواهد بود.

۲. کار را عار دانستن

در کلامی منظوم، امام علی (ع)، درباره کار و عزت نفس چنین سروده‌اند: «برای من سنگ‌کشی از قله‌های کوه آسان‌تر است از اینکه منت دیگران به دوش کشم. به من می‌گویند در کسب و کار ننگ است، ولی من می‌گویم: ننگ این است که انسان از دیگران درخواست کند. اگر می‌خواهی آزاد زندگی کنی، مثل برده زحمت بکش و آرزویت را از مال هرکس که باشد، قطع کن. نگو این کار مرا پست می‌کند: زیرا از مردم خواستن از هر چیز بیشتر ذلت می‌آورد. وقتی که از دیگران بی‌نیاز باشی، از همه مردم بلندقدتر هستی.»

۳. حرص خوردن بر کار

یکی از دلایل نیاز انسان به کار نهمین رزق و روزی است. امام علی (ع) می‌فرماید: «روزی دوگونه است: یک روزی که تو آن را می‌جویی و روزی دیگری که آن تو را می‌جوید، که اگر تو نزد آن نیروی آن روزی نزد تو می‌آید پس غم سالت را بر غم روزت افزون مکن روزی هر روز برای همان روز تو کافی است اگر آن سال (که غم روزیش را می‌خوری) از عمر تو باشد خدای تعالی فردای هر روزی قسمت آن روز را به تو خواهد داد و اگر آن سال از عمر تو نباشد، غم روزی آن را چرا می‌خوری؟

هیچ‌کس برای رسیدن به آنچه روزی توست بر تو پیشی نگیرد و هیچ‌چیره‌شونده‌ای در به چنگ آوردن روزی تو مغلوبت نکند و رزقی که برایت مقدر شده بی‌درنگ به تو برسد. روزی بر دوگونه است: آن که بجوید و آن که بجویندش. پس، کسی که دنیا را بجوید مرگ در جست‌وجوی او بر آید تا او را از این جهان بیرون کند و کسی که آخرت را بجوید دنیا در طلب او برآید تا او روزی کامل خود را از او بستاند.

۴. افراط در کار

انسان نباید چنان غرق کار شود که زمینه‌های روحی، روانی، اخلاقی و اجتماعی خود را به فراموشی بسپارد. کار در پرتو نیازهای انسان و ضرورت برقراری تعادل و آرامش در زندگی فردی و اجتماعی افراد یک فضیلت تلقی می‌شود. قرآن با اشاره بر گذرا بودن زندگی و هشدار دادن نسبت به خطر حرص و آز و طمع کاری بر اهمیت اجتناب ورزیدن از ثروت‌اندوزی و افراط در کارکردن، تأکید نموده است.

۵. قبول کاری فراتر از توانایی و تخصص

لقمان حکیم به فرزندش در باره کار می‌فرماید: «فرزندم بر تو باد که، از انتخاب کاری که توان انجام آن را نداری هرچند پر فایده باشد بگذری. فرزندم، در کارهای خود کمک نخواه مگر از کسی که در انجام حاجت و همراهی تو اجرت بگیرد. فرزندم، در کارها اضطراب مکن. فرزندم، هیچ کاری بی تدبیر مکن. فرزندم، کار امروز را به فردا میفکن. فرزندم، ناشمرده (نسنجیده) به کار مبر، کار شمرده کن.

• نتیجه‌گیری

۱- کار، جوهر آدمی است. با کارکردن در چارچوب اصول اخلاقی، استعدادها و ظرفیت‌های وجودی انسان شکوفا می‌شود. اشتغال به کسب‌های مورد علاقه، روحیه ابتکار و خلاقیت را در افراد زنده کرده، استعدادهای درونی آنان را شکوفا نموده و انسان را متوجه نیروهای نهفته در اندرون خود می‌سازد و به این ترتیب، مفید و مؤثر بودن خود را باور نموده و اعتماد به نفس در او تقویت می‌شود. چنین فردی با روحیه سرشار از عشق به کار، از زندگی خود لذت برده و برای رسیدن به اهداف عالی تلاش می‌کند.

۲- کار اگر در چارچوب اصول اخلاقی باشد، سازنده انسان است. ارتباط انسان و کار، ارتباطی متقابل است؛ ضمن اینکه انسان آفریننده کار و فعالیت خود است، نوع کار انسان نیز سهم بسیاری در تکوین شخصیت وی دارد.

- ۳- تمدن‌های عظیم بشری نیز با همه تنوع و تفاوتشان، حاصل کار و تلاش بی‌امان و خستگی‌ناپذیر آدمیان است.
- ۴- آدمی همواره با انجام کار، در چارچوب اصول اخلاقی، احساس کامیابی و خشنودی می‌کند، خواه به هدف برسد یا نرسد. براین اساس، فردی که کار خود را درست و دقیق انجام دهد، وجدان خود را راضی و خرسند می‌یابد.
- ۵- پایبندی به اخلاق کاری، زمینه‌های ارتقای شغلی افراد را افزایش می‌دهد.
- ۶- اگر اعتقاد شدیدی نسبت به اخلاق کاری وجود داشته باشد، آنگاه اعتبار افراد از جایی که خودشان هم نمی‌دانند، همه‌جاگیر می‌شود و دیگران هم برای آنها احترام قائل می‌شوند.
- ۷- فرصت‌های مختلف در مقابل چنین افرادی خودنمایی می‌کنند و دنیا نعمت‌های کوچک و بزرگ خود را با آنها عرضه می‌دارد و در موقعیتی قرار می‌گیرند که "بخت و اقبال" با قاعده و بی‌قاعده به سراغشان می‌آید.
- ۸- با انجام دادن کار، در چارچوب اصول اخلاق افراد با همان معیاری که "موفقیت" را تعریف کرده‌اند به آن دست می‌یابند.
- ۹- با انجام دادن کار، در چارچوب اصول اخلاق عزت نفس افراد افزایش پیدا می‌کند و در نظر سازمان، افراد دیگر و حتی جامعه، فردی با ارزش‌تر جلوه خواهند کرد.
- ۱۰- ره‌آورد رعایت اصول اخلاق در جامعه، پیدایش روحیه کار و تلاش و در نتیجه اقتصاد سالم آن جامعه است و روحیه راحت‌طلبی و سستی، بیماری اقتصاد آن جامعه را سبب خواهد شد.
- ۱۱- دنیا آکنده از مشکل و سختی است و شاید افرادی که دارای اخلاق کاری قوی هستند به آن بزرگی و عظمتی که جامعه تعریف می‌کند نرسند، اما به هر حال افرادی که به بزرگی رسیده‌اند همواره اظهار می‌دارند که "اخلاق کاری" یکی از ویژگی‌های آنها در راه رسیدن به موفقیت بوده است. هر کس چه فردی بزرگ باشد و چه در تصورات

خود احساس بزرگی کن و به دیگران هم با این دید بنگرد و اخلاق کاری مثبتی را از خود به نمایش گذارد، چیزی جز موفقیت در انتظارش نخواهد بود.

۱۲- بخشی از عزت نفس، در گرو کار و تلاش است. کار کردن، موجب می‌شود انسان به کمک دیگران امید نبندد و دست‌گدایی و نیاز به سوی این و آن دراز نکند. بی‌نیازی از دیگران و عزت نفس، در ذات کار و کوشش است. امام صادق(ع) در به هم پیوستگی این دو اصل می‌فرماید: «ای بنده خدا، عزت خود را با کار کردن حفظ کن. [شخصی] پرسید: فدایت شوم، عزت من در چیست؟ حضرت فرمود: صبح‌گاهان برای کسب رفتن و اعتماد به خود داشتن، عزت توست. انسان باید بکوشد با کار و حرفه‌ای مخارج زندگی خود و خانواده‌اش را تأمین کند و اسیر محبت و منت دیگران نشود.»

۱۳- آرامش روحی: انسان با کسب درآمد از نظر روحی آرامش می‌یابد، زیرا فرد نیازمند از نظر روحی در اضطراب و نگرانی است؛ انسان هرگاه نیازهای خود را تأمین کند آرام می‌گیرد.

۱۴- راه رسیدن افراد به موقعیت اجتماعی مناسب اشتغال به کار مفید و مورد نیاز جامعه، با رعایت اصول اخلاقی است. هر قدر شغل فرد از نیازهای جامعه بکاهد و تقویت و استقلال و آزادی و عزت هموطنان خود را به همراه داشته باشد، به همان میزان موقعیت اجتماعی صاحب شغل در میان افراد جامعه اسلامی بیشتر و بالاتر خواهد بود.

منابع

- قرآن کریم

- نهج‌الفصاحه، ؟؟؟؟؟؟؟؟؟؟؟؟؟؟؟؟؟؟؟؟؟؟؟؟؟؟؟؟؟؟؟؟؟؟؟

- ابن اثير؛ اسد الغابه؛ ؟؟؟؟؟؟؟؟؟؟؟؟؟؟؟؟؟؟؟؟؟

- غرر الحكم؛ ؟؟؟؟؟؟؟؟؟؟؟؟؟؟؟؟؟؟؟؟؟

- ميزان الحكمه؛ ؟؟؟؟؟؟؟؟؟؟؟؟؟؟؟؟؟؟؟؟؟

- بحار الانوار؛ ؟؟؟؟؟؟؟؟؟؟؟؟؟؟؟؟؟؟؟؟؟

- المحججه البيضاء؛ ؟؟؟؟؟؟؟؟؟؟؟؟؟؟؟؟؟؟؟؟؟